

May 2022

Na nomu bula kei na dodonu ni nomu taqomaki kei na nomu itavi

E ra lewe vuqa e ra mate ena veivanua ni cakacaka ena veiyabaki ka vica vata na drau e ra mate dole ena vuku ni nodra tauvimate e vu mai nodra cakacaka. E tiko na itavi ni tamata yadua me tarova na kena yaco ni leqa.¹

Kevaka ko cakacaka e Niusiladi e dodonu mo kila na dodonu ni nomu taqomaki kei na nomu itavi me rawa ni yaco kina na bula vinaka kei na veitaqomaki e vanua ni cakacaka.

E tiko na nomu dodonu mo

DODONU		Cakacaka ena vanua e taqomaki vakavinaka kina na bula Eso na ka ena vanua ni cakacaka e rawa ni vakamavoataki iko se vakavuna mo tauvimate. Na bisinisi ko cakacaka tiko kina se na bisinisi e lewa na vanua ko cakacaka kina e tiko talega na nona itavi me qarauna na veitaqomaki kei na bula vinaka.
		Vuli vakavinaka me taucoko na nomu vakarautaki iko ni bera ni ko cakacaka E dodonu me vakadeitaka na bisinisi ko cakacaka kina ni ko sa vulica vakavinaka na veika e baleta na bula kei na veitaqomaki. Qarauna mo kila vakavinaka na veika ni veivakaleqai kei na sala mo taqomaki ka bula vinaka kina e vanua ni cakacaka.
		Taqomaki ni bula ena vakayagataki ni misini, lori kei na iyaya ni cakacaka E dodonu me ra vakadeitaka na bisinisi ni sega ni rawa ni yaco na leqa e na vei misini, iyaya ni cakacaka, lori kei na veika misini mo rawa ni bula vinaka ka taqomaki kina.
		Cegu ka kakua ni vakadonuya mo cakava na cakacaka rerevaki ka vakatubu leqa E tiko na nomu dodonu mo cegu ka sega ni via cakava na cakacaka ko nanuma ni vakatubu leqa levu vei iko se vei ira tale e so. E dodonu mo tukuna sara vakatotolo ena gauna e rawa vua na nomu manidia ni ko sa cegu ena cakacaka.
		Vanua e kunei kina na itukutuku ni itataqomaki kei na bula E dodonu me ra vakaraitaka vei iko na vei bisinisi ko cakacaka tiko kina na itukutuku me baleta na tataqomaki kei na bula vinaka e na sala mo rawa ni kila kina.
		Nomu iyaya ni tataqomaki Ena vuqa na gauna e ra na vakarautaka na bisinisi ko cakacaka kina na iyaya mo taqomaki kina kevaka e gadrevi me taqomaki kina na bula me vaka na isala, isogo ni daliga kei na matailoilo ni veitaqomaki. E dodonu me vakavulici iko na bisinisi ko cakacaka kina e na sala mo maroroya ka vakasavasavataka na isulu kei na iyaya ni veitaqomaki. E sega ni dodonu me ra lavaka na bisinisi ko cakacaka kina mo sauma na isau ni iyaya ni veitaqomaki. E rawa ni ko bolea mo kauta ga yani na nomu iyaya ni veitaqomaki, ia e dodonu me ratou dikeva ka vakadonuya na bisinisi ko cakacaka kina.

¹ Lawa me baleta na Bula kei na Veitaqomaki e vanua ni cakacaka ni 2015.

Vosa me rogoci

Ko sa okati me vaka na mata kei na daliga ni bisinisi ko cakacaka kina Ena vukea me vinaka na bula kei na veitaqomaki me dau vakaraitaki ena bisinisi na noda vakasama, noda kauwai vata kei ira na noda itokani vakacakacaka.

Ena sega ni rawa ni tamusuki na nomu cakacaka kevaka ko vakaraitaka se cakava e so na ka me vinaka kina na bula kei na veitaqomaki e vanua ni cakacaka. E sega ni salavata kei na lawa me vakaduiduitaki e dua se vakayacori e dua na ka e sega ni vinaka vua e na vuku ni nona vakaraitaka na veika me baleta na bula kei na veitaqomaki e vanua ni cakacaka.

Me soli na galala mo vakaraitaka kina na veika ko via tukuna

E dodonu me soli vakavinaka na gauna me rogoci kina na nomu vakasama kei na nomu vakatulewa ena vuku ni bula kei na veitaqomaki e vanua ni cakacaka. Oqo e okati kina na lewa me baleta na:

- qarauni ni nomu bula
- ituvaki ni nomu vanua ni cakacaka
- itukutuku kei na nodra vakavulici na tamata cakacaka.

Mata me baleta na Bula kei na Veitaqomaki kei na Komiti me balata na veitaqomaki kei na bula

E rawa ni ko kerea na nomu bisinisi me dua na kena mata ni veitaqomaki kei na bula ka vaka kina na komiti ni bula kei na veitaqomaki me vukei ira na tamata cakacaka ena bisinisi. E rawa tale ga ni ko kerea mo curu ena dua na isoqosoqo ni tamata cakacaka.

Me baleta e so na kena itukutuku raica na *Veivakacakacakataki, Vakaitavi kei na Matataki* idusidusi vinaka e rawa ni kune ena website ni WorkSafe: worksafe.govt.nz

Me vakarautaki vei iko

- vale lailai kei na vanua me sava kina na liga
- wainigunu savasava
- iyaya ni veiqaravi taumada ni yaco e dua na leqa tubu-vakasauri
- vanua ni kana kei na vakacegu ka vakaruru.

Kila na veika me caka ni yaco na leqa tubu vakasauri

E gadrevi vua na nomu itaukei ni cakacaka me vakadeitaka ni ko sa kila na veika mo cakava ni yaco na leqa tubu vakasauri me vaka na vanua mo lako kina kevaka e yaco na kama vata kei na uneune.

Nomu itavi e vanua ni cakacaka

Nomu itavi vaka tamata cakacaka mo

- qarauna na nomu bula qai taqomaki iko
- mo qarauna mo kakua ni cakava e dua na ka me vakaleqa na bula kei na veitaqomaki
- vakamura na idusidusi kei na ivakarau ni qarauni ni bula kei na veitaqomaki e gadreva na bisinisi
- vakamura na ivakaro vinaka e solia na bisinisi ko cakacaka tiko kina.

Na cava ko rawa ni cakava me baleta na kena kauwaitaki na bula kei na veitaqomaki?

- Tukuna vua na nomu manidia se Mata me baleta na Bula kei na Veitaqomaki.
- Kerea vua e dua na nomu itokani vaka-cakacaka se lewenivanua me vakaraitaka na nomu kauwai ena vukumu.
- Veitaratara vua na nomu isoqosoqo ni tamata cakacaka me kauta cake ena vukumu.
- Qirita na WorkSafe ena 0800 030 040.
- Raica na neitou website: worksafe.govt.nz (qai vakasaqara na 'concern')

Me baleta e so tale na itukutuku ni dodonu kei na itavi ni tamata cakacaka raica na WorkSafe website: worksafe.govt.nz